թարգմանութիւնը ունի միայն Ardab (Ardab) ընթերցուածն, որմէ յառաջ եկած են Ardab, Ardas եւ Ardap մեւերը (Zeitschr. f. d. neutest. Wiss. I [1900], S. 266)՝ այն ժամանակ ստուգիւ յարգի ընթերցուած մ'ունի հայը։ Լատին ձեռագիրք ունին՝ Ardap, Ardas, Ardad, Adar, Ardat, Ardaph, Adaph, ուրիշ թարգմանութիւնք նոյնպէս անորոշ՝ Arphad, Araat եւն (հմմտ. այս մասին նաեւ հ. Պարգիսեանի գործքը էջ 336 եւ այլուր)։ Յարգոյ հեղինակը անունս նոյն կը համարի հերմասյ գրոց մէջ յիշուած Ἀρχαδία անուան հետ (էջ XLIX եւ 270)։

Ի վերջոյ գործոյն ամբողջութեան համար յիշուած է նաեւ Ոսկանի ձեռօք կատարուած նորագոյն թարգմանութիւն մը Եզրայ անվաւեր գրոց, տպ. Ամստերդամ 1666, Ս. Պետերբուրգ 1815 (կարդա՛ 1817)։ Թարգմանութենց վրայ խօսուած ատեն՝ անտես եղած չէ նաեւ Եզրի վրական թարգմանութիւնը (ըստ տեղեկատուութեան հայագէտ Կոնիբիրի), որ այլ եւ այլ խմբագրութեամբ ծանօթ է (էջ XL—XLIII, XLVII)։

Հ. Պ. ՓՇԻՐՄԱԹԵԱՆ

KONRAD DR. ALOIS — Johannes der Täufer. Eine von der Wiener Universität ausgezeichnete Schrift. Graz und Wien, Verlagsbuchhandlung, 1911. 8°, IV, 292 S. K 5·—.

Վիեննայի համալսարանական վարչութիւնն առաջարկած էր գիտնոց՝ քանի մը տարի յառաջ, Յովհաննու Մկրտչի վարքն ու գործունէութիւնը ներկայացընել ըստ Ս. Գրոց եւ ըստ աւանդութեան (Vita et activitas beati Johannis Baptistae secundum Scripturam et traditionem) յատուկ մրցանակ մը կապելով այդ ծրագրին համաձայն հեղինակողին։ Յայժմ բազմաթիւ մենագրութիւններ հրապարակ ելան այդ առաջարկութենէն ի վեր։ Ուշիւս ունիմ Դր. Ա. Կոնրադի գրութիւնը, որ ի մէջ այլոց արժանացած է խոստացուած մրցանակին։ Գրութիւնը չորս գլխաւոր մասերու բաժնուած է. Յովհ. Մկրտչի ծնողքն կ՚մանրամասնի (էջ 1—81) — հրապարակային գործունէութիւնը (էջ 82—174) — Բանտարկութիւնն ու գլխատումը (էջ 175—222) եւ Նշխարաց յարգութիւնը (էջ 227—280), որ կարծենք գրքին ամենէն գրաւիչ մասը համարելու է։ Մեծ հմտութեամբ գրուած է ամբողջ գիրքը, մանաւանդ վերջին մասը, ուր նկատողութեան առնուած են արեւելեան եւ արեւմտեան զուգահեռն աւանդութիւնները։ Բնականաբար հեղինակին աշխատասիրութիւնն ուրիշ յարգ եւ արժէք կը ստանար, եթէ չափով իմն հիւսած ըլլար արեւելեան աւանդութեանց շարքին, նաեւ հայկականն, որ այնպէս ճոխ է եւ առատ նիւթ կը մատակարարէ սրբախօսական (hagiographique) ուսումնասիրութեանց։ Ի՛նչ զարմանք, երբ հայ եկեղեցին քանիցս կը կատարէ նախակարապետին յիշատակը տարւոյն այլ եւ այլ ժամանակները, երբ արդէն յանյիշատակ ժամանակաց հետէ այս յարգանաց հետքեր կան։ Թող տալով բազմաթիւ վկայութիւններ, Փաւստոս Բիւզանդ իր պատմութեան մէջ սակայն կը յիշատակէ Յովհ. Մկրտչի յիշատակին հանդիսաւոր տօնախմբութիւնը (Տպ. Ս. Պետերբ. 1883, էջ 100) երբ կը գրէ "Երթեալ հասանէր (Գնել) ի բանակն աղբուրի զգիշերն ամենայն՝ բազում փութով տագնապաւ։ Եւ յայնմ աւուր ասէ գէպեցս՝ չէ՞ գովել զԴէն Յովհաննու, որ ի Գրիգորէ եւ ի Տրդատայ յանէն Բագաւորին կարգեալ էր„ եւն։ Ա՛ռ այժմ մանրամասն տեղեկութիւնք այս մասին տես Ուգերեանի քով՝ Լիակատար վարք եւ վկայաբանութիւնք Սրբոց (Վենետ. 1810) Ա. էջ 25—36. եւն։

Կը յանձնարարենք գրութիւնս իբր աղբիւր եւ հիմն՝ Յովհ. Մկրտչի վարքն նաեւ ընդ ազգային աւանդութեան ուսումնասիրելու համար։

Հ. Պ. Փ.

KIRCHLICHES HANDLEXIKON. Ein Nachschlagebuch über das Gesamtgebiet der Theologie und ihrer Hilfswissenschaften; unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrten . . . , herausgegeben vom Domkapitular Michael Buchberger, Wien, Verlag der Leo-Gesellschaft, 1911. Մեծ 8°. Գինն՝ առ պրակ՝ K 1.20.

Աշխատակցութեամբ բազմաթիւ գիտնոց (1334ն աւելի) ձեռնարկուած է հրատարակութեան Եկեղեցական առեղծ Լեքսիկոնը, որուն ամբողջութիւնը պիտի կազմուի երկու հատորներէ (50 պրակ մը՝ աւելորապես)։ Ընդարձակ ծրագրի մը համար երկու հատոր ծաւալը ի հարկէ շատ անձուկ պիտի երեւայ ամէն

digitised by A.R.A.R.@

անոնց, որոնք ծանօթ են եւրոպական նման ձեռնարկութեանց։ Բայց հոս է առաջիկայիս առաւելութիւնը՝ անձուկ ծաւալի մէջ սեղմել ընդարձակ ծրագրի մը լայն էջերը, այսինքն՝ ըստ կարի համառօտ տողերով տալ Աստուածաբանութեան ամէն ճիւղի եւ օգնական գիտութեանց վերաբերեալ նիւթոց վրայ ճշգրիտ տեղեկութիւններ նորագոյն քննութիւններու արդեանց համաձայն. որուն նպատակն պիտի ըլլայ՝ գործածողին ծանօթացընել բաղձացուած հարցին էութիւնը, իսկ մանրամասնութեանց համար ցոյց տալ աղբիւրներ։

Այս ծրագրով խճողուած են հոս աստուածաբանական, ծիսական, հայրախօսական, վկայաբանական, աշխարհագրական, ճարտարապետական եւ այլ գիտութեանց — ցորչափ առնչ Աստուածաբանութեան հետ աղերսի մէջ են — վերաբերեալ հասուածներ (25000է աւելի), երբեմն ընկերացուած նաեւ պատկերներ։

Ունիմ առջեւս այդ գործոյն թ. 1—9 պրակները (սիւնակ 1—864, A—B գրերը)։ Մեծ հաճոյքով թերթեցի իւրաքանչիւր թղթերը, ուր կարդացի բաղմազան հոն տեղեկութիւններ, արեւմտեան եւ արեւելեան եկեղ. պատմութեան եւ յարակից նիւթերու վրայ։ Ճոխ է ընդհանրապէս արեւելեան բաժինը, որչափ թէ կը տանէին Handlexikonի մը անձուկ էջերը։

Արեւելեայց բաժնին մէջ լայն տեղ շնորհուած է Հայկականին ալ։ Այս զարմանք չէ, եթէ նկատենք որ գործոյն աշխատակիցներու բաժնին մէջ կը փայլի նաեւ Հայերէնագէտ S. Weberի մ'անունը, թէեւ երկար շարք մը հասուածներու կը կրէ [Dr.] O[skar] B[raun]ի ստորագրութիւնը։

Հայկական բաժնին մէջ՝ քանի մը հատ յիշելու համար՝ հաճոյքով կը տեսնենք Ագ-Մոնգելը (73), Արեւ-բրդի (324), Արիա-Լաւրիլերոյ (330), Ան (228), Ան-ի-Նարեկոյ, Հիր-ի-ոյ (199), Հայապատ (339—340), Արիա-փեռ Արտեդ. Աղբեան՝ Վիեննայի Մխիթարեանց Աբբահօր (435—36) եւն անունները։

Ինչպէս արդէն այս փոքրիկ ցանկէն կը տեսնուի, ընդհանրապէս մեծ ծանրակշռութիւն տրուած է Հայկականին եւ նոյն համեմատութեամբ արեւելեայց։ Այս իսկ պատճառաւ ձեռնարկութիւնս նաեւ հայագիտութեան համար կարեւոր եւ օժանդակ աղբիւր կը համարինք, եւ յանձնարարելի ամէն անոնց, որոնց գերմաներէն լեզուն մատչելի է։ Գործոյն ներքնոյն եւ արտաքնոյն տարուած խնամքը պաշտելի է ամէն մասամբ, ինչպէս առ հասարակ եւրոպական նոյն կարգի հրատարակութեանց յատուկ է։

Աւելի կատարելութեան համար բաղձալի էր որ խմբագրութիւնն իր մէջ ունենար նաեւ հայ մը, կամ հայկական նիւթերն ենթարկէր հայու մը քննութեան, որով կարելի կ'ըլլար հայկական բաժինն աւելի ճշգրիտ ներկայացընել եւ ըստ նորագոյն հետազօտութեանց. բան մը, որ դժուարին պիտի չըլլար Վիեննայի պէս տեղ մը, ուր կը գործէ Մխիթարեան Միաբանութիւնը։ Այլազգ անխուսափելի պիտի ըլլան անճշգրտութիւնք, ինչպէս արդեամբք կը նշմարուին ալ տեղիս տեղիս, զոր օր. էջ 443 Dr. Oskar Braun Բաբէլի կաթողիկոսութեան թուականն դրած է 487—492?, մինչ վերջին քննութիւնք (1904էն ի վեր) Բաբգէնը կը զետեղեն ընդ մէջ 504—510 տարիներու. կը լսեմ նման մանր անճշգրտութիւնները հոս եւ հոն։

Այսպիսի խնամատ գործի մ'առջեւ կը մտաբերեմ ինքնաբերաբար նոյնին ամենափոքր կատարելութեամբ իսկ չգոյութիւնը մեր գրականութեան մէջ. ցայսօր չունեցանք հայերէն համայնագիտարան կամ Լէքսիկոն մը, նոյն իսկ ամենաանկատար ձեւի մէջ. յաջախակի փորձերն ամէն անգամ մնացին ապարդիւն։ Handlexikonս կրնայ նաեւ այս ձեռնարկութեան համար ծառայել հիանալի առաջնորդ՝ եկեղեցական բաժնին մէջ։

Հ. Ն. Ա.

POEHLMANNS Russisch leicht gemacht. Bearbeitet von C. L. Poehlmann und J. Peissakowitsch. Kirchein N.-L. 1910. 8° *էջ 800 էջ։ Գինն՝* 42 Mark.

Այսօր ռուսերէն լեզուի ստացած կարեւորութիւնը հայ բանասիրութեան եւ այլ յարաբերութեանց համար կու տայ մեզի համարձակութիւն ուշադրութեան յանձնել գեղեցիկ ձեռնարկութիւն մը, որ կը դիտէ դիւրացնել շատերու համար դժուարին համարուած այս լեզուի ուսումը։ Այնչափ աւելի ուշադրութեան արժանի է այս ձեռնարկն, որչափ կը պակսի դեռ այսօր մեր ձեռքը հայերէն նոյն կարգի ընտիր քերականութիւն կամ առաջնորդ մը։ Եւ ցաւալի է ըսել որ ռուսերէնի այս անհմութիւնը շատերուն համար անմատչելի կը թողու Մ. Էմինի, Բ. Պատկանեանի, Գր. Խալաթեանի, Ն. Թառի, Ագոնցի եւ այլոց գեղեցիկ աշխա-

digitised by A.R.A.R.@